

Şebsafâ Kadın Sıbyan Mektebi – Zeyrek / İstanbul

tifli minare boğumlu bir külâhla nihayetlenir.

Caminin kuzeydoğu yönünde bulunan sıbyan mektebi fevkanî olarak inşa edilmekle beraber günümüzde cadde seviyesindedir. Mektepte kız ve erkek çocuklarının öğrenim gördüğü 1220 (1805) tarihli vakfiyede belirtilmektedir. Tonoz örtülü yapı kesme taş duvar üzerine taş-tuğla alması k örgülü olup dikdörtgen planının köşeleri pahlanmıştır. Giriş bölümünün ders-hane mekânından daha alçak tonozlu ele alınması yapıya kademeli bir görünüm kazandırmış, basık kemerli kapıyla sağlanan giriş batı yönüne yerleştirilmiştir. Mektebin bu yöndeki cephesi tuğla dolgulu hafifletme kemerlerine sahip taş söveli, şebekeli üç dikdörtgen pencere ve iki yuvarlak tuğla pencereyle biçimlenmiş, aynı özellikteki doğu cephesinin soluna ise farklı boyutta dikdörtgen formu iki pencere açılmıştır. Yapının cadde üzerindeki kuzey cephesinde iki ve cephenin pahlı köşelerinde birer adet olmak üzere dört dikdörtgen açıklıklı pencere diğerleri aynı karakterdedir; cepheye bir de kuş evi yerleştirilmiştir. Sağ tarafına helâ yerleştirilen girişin önüne sundurmali bir birim eklenmiştir. Uzun yıllar farklı kurumlara hizmet eden mektep binası günümüzde meşruta olarak kullanılmaktadır. Sıbyan mektebinin alt kısmı dükkânlarla değerlendirilmiş, cadde kotu 1941'de ve 1956'da iki defa yükseldiğinden dükkânlardan günümüze yalnızca doğu cephesindekiler ulaşabilmiştir. Tonozlu bu mekânlar yuvarlak kemerli kapılarının iki yanında yer alan birer pencereyle dışa açılır. Külliyein Atatürk Bulvarı üzerindeki yüksek avlu kapısının iki yanında mermer birer çeşme yer alır. Tekne ve lüleleri kayıp olan çeşmelere ait teknelerin yerinde günümüzde masif mermer bloklar bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Çetin Alp Perçin, *İstanbul'daki Barok Camiler* (mezuniyet tezi, 1952), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi, s. 45-46; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 71-72; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1964, s. 106; Güneş Ercan, *İstanbul'daki Sıbyan Mektepleri* (mezuniyet tezi, 1967), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi, s. 59; Özgönül Aksoy, *Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 1968, s. 95; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 414; Ayda Arel, *Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul 1975, s. 77; Serim Denel, *Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri*, Ankara 1982, s. 24; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 412; *Eminönü Camileri* (nşr. Eminönü Müftülüğü), İstanbul 1987, s. 189-190; M. Orhan Bayrak, *Türkiye Tarihi Yerler Klavuzu*, İstanbul 1994, s. 360; Turgut Kut, "İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili Bir Vesika", *İstanbul Armağanı: Gündelik Hayatın Renkleri* (haz. Mustafa Armağan), İstanbul 1997, III, 347-373; Betül Bakır, "XVIII. Yüzyılda Türk Baroku Camiler", *Osmanlı*, Ankara 1999, X, 265-275; Sedat Kumbaracılar, "İlk Kız Okullarımız Nasıl Kuruldu?", *Hayat Tarih Mecmuası*, V/52 (4) (1969), s. 77-78; Yasemin Suner, "Şebsafa Kadın Camii ve Sıbyan Mektebi", *DBİst.A*, VII, 141-142.

TUĞBA ERZİNCAN

ŞEBTŪN

(شبتون)

Ebû Abdillâh Ziyâd b. Abdirrahmân b. Ziyâd b. Abdirrahmân b. Züheyr el-Lahmî (ö. 193/808-809 [?])

İmam Mâlik'in öğrencilerinden, Endülüslü fakih.

Endülüs'te pek çok âlim yetiştiren Filistin kökenli Benî Ziyâd el-Kurtubiyyûn ailesinden olup sahâbeden Hâtıb b. Ebû Beltea'nın soyundandır. Dedesi Ziyâd, Endülüs'ün fethi sırasında Reyve (Rayyo) bölgesinin (bugün Malaga) Cartama şehrine yerleşti (İbn Hazm, s. 423; Taha, s. 147). Babası Abdurrahman, Kurtuba'ya (Cordoba) taşındı ve Şebtûn orada doğdu. Şebtûn (*Tâcü'l-'arûs*, "şbt" md.) ya da Şebetûn (Safedî, XV, 16; İbn Hacer el-Askalânî, I, 395) şeklinde okunan lakabı muhtemelen Filistin'de dedelerinin yaşadığı köyün adından gelmektedir (Filistin, Lübnan ve Suriye'de yer adı olarak kullanılan Şebtîn, Şibtîn ya da Şebtûn için bk. Hasan Ni'met, s. 79, 313; Lübânî, s. 145; Şihâbî, s. 203; krş. *El²* [İng.], IX, 165).

Ailenin Kurtuba kolunun atası ve ilme yönelen ilk üyesi olan Şebtûn, Şam bölgesinden gelip Endülüs'e yerleşen ve aynı zamanda kayınpederi olan Muâviye b. Sâ-

lih el-Hadramî'den ilk eğitimini aldıktan sonra hac ve ilim amacıyla Doğu'ya gitti. Mâlik b. Enes ve Leys b. Sa'd başta olmak üzere Mûsâ b. Ali b. Rebâh, Ebû Ma'ser es-Sindî, Süleyman b. Bilâl, Abdurrahman b. Ebû'z-Zinâd, Süfyân b. Uyeyne gibi âlimlere öğrencilik yaptı. Doğu'ya Endülüs Emîri I. Hişâm döneminde (788-796) (Huşenî, *Ah̄bârü'l-fukahâ²*, s. 95) ve bir rivayete göre 173 (789) yılında (İbnü'l-Kütiyye, s. 62) gittiği, ikincisi hocası Muâviye b. Sâlih'le birlikte olmak üzere iki defa hac yolculuğu yaptığı, her ikisinde de Mâlik'in derslerine katıldığı belirtilir (Huşenî, *Kuđâtü Kurtuba*, s. 34; Kâdî İyâz, I, 350). Muâviye b. Sâlih ile Doğu'da ders aldığı Mûsâ b. Ali b. Rebâh (ö. 163/779) ve Ebû Ma'ser es-Sindî'nin (ö. 170/787) vefat tarihleri göz önüne alındığında ilk yolculuğunun I. Hişâm döneminden önce gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

el-Muvaţta²'ın yanı sıra Mâlik b. Enes'in fikhî görüşlerini içeren bir mesâil derlemesiyle (semâu Ziyâd) birlikte Kurtuba'ya dönen Şebtûn, kaynaklarda Evzâi mezhebinin hâkim olduğu Endülüs'e ilk defa İmam Mâlik'in fikhını / mezhebinin taşıyan kişi olarak tanıtılır (Humeydî, s. 202; Dabbî, s. 280; Makkarî, II, 45). Şebtûn'un ardından en iyi öğrencisi Yahyâ b. Yahyâ el-Leysi, onun teşviki ve sağladığı maddî imkânlarla Medine'ye giderek Mâlik'le görüştü ve *el-Muvaţta²*'ın en son şeklini Endülüs'e getirdi. *el-Muvaţta²*'ı Mâlik'ten dinleyen son öğrencilerinden olmasının yanı sıra Endülüs'te elde ettiği ilmi ve siyasî otoritenin de etkisiyle Yahyâ'nın rivayeti Endülüs ve Mağrib coğrafyasında vaktiy-le kendisinin de râvisi olduğu Şebtûn nüshasını gölgede bıraktı, ardından bütün İslâm dünyasında en meşhur *el-Muvaţta²* rivayeti haline geldi. Ancak Yahyâ, *el-Muvaţta²*'ın "Kitâbü'l-İ'tikâf" bölümünün büyük bir kısmını artık ölüm döşeginde olan Mâlik'ten dinleyemediği ya da şüpheye düştüğü için Şebtûn'dan rivayet etti (İbnü'l-Faradî, I, 183; İbn Abdülber en-Nemerî, *Temhid*, XI, 189-190; *el-İstizkâr*, X, 294). Kaynaklarda bu kısmın "Kitâbü'l-İ'tikâf"ın son üç babı olduğu belirtilmekle birlikte mevcut *el-Muvaţta²* nüshalarında altı babdan meydana gelen bölümün son dört babının Şebtûn'dan nakledildiği görülmektedir (I, 419-431). Huşenî, Yahyâ'nın Endülüs'e dönünce hocası Şebtûn'un yanına gidecek durumu arzettiğini ve hocasının kendi *el-Muvaţta²* nüshasındaki ilgili sayfaları kesip ona verdiğini nakleder (*Ah̄bârü'l-fukahâ²*, s. 348-349).

Kendisinden önce Gâzî b. Kays'ın Mâlik'le görüştüğü ve ilk defa *el-Muvaṭṭa'*ı Endülüs'e getirdiği kabul edilmekle birlikte Şebtûn ondan yaklaşık yirmi yıl sonra Mâlik'le görüştü ve onun eklemeye ve çıkarmalar yaparak sürekli geliştirdiği eserinin daha gelişmiş bir halini rivayet etti (Kādî İyâz, I, 348; Makkarî, II, 46). Mâlik'in fikhını Endülüs'e ulaştırmada önceliğin Şebtûn'a verilmesi, *el-Muvaṭṭa'*ın gelişmiş halini rivayet etmesi kadar Mâlik'in ve muhtemelen diğer Medine fukahasının fikhî görüşlerini ilk defa yazılı olarak Endülüs'e getirmesi ve bu malzemeyi esas alıp fikhî faaliyetlerde bulunmasından kaynaklanmaktadır (Kādî İyâz, I, 349). Medine'de "Endülüs'ün fakihî" lakabıyla tanınması, Endülüs'ün onun sayesinde fıkıhla tanıştığına dair öğrencisi Yahyâ b. Yahyâ'nın abartılı değerlendirmesi ve diğer öğrencisi İbn Habîb es-Sülemî'nin tâbiin sonrası Endülüslü fakihler listesinin başına onu koyması Şebtûn'un daha çok bir fakih diye öne çıktığını gösterir. Endülüs'ün ilk muhaddis-fakihlerinden Muhammed b. İsâ el-A'sâ el-Meâfirî'nin Şebtûn'un ilmini hafife alan ifadelerini (*a.g.e.*, I, 353), ehl-i hadîsin erken dönem Endülüs Mâlikîleri'ne fikhî meselelerde hadisten çok Mâlik ve öğrencilerinin fetvalarını (mesâil) esas almalarından dolayı yönelttiği eleştiriler kapsamında değerlendirmek mümkündür (Fierro, *Estudios*, V, 89; Çavuşoğlu, VII/3 [2004], s. 72).

Devlet yöneticilerine karşı mesafeli tavırı sebebiyle dönemin önde gelen zâhidlerinden sayılan Şebtûn, Emîr I. Hişâm'ın ısrarla yaptığı kadılık teklifini geri çevirdi. Kaynaklarda ısrar ve baskı sebebiyle Kurtuba'dan kaçtığı ve I. Hişâm'ın eman vermesi üzerine geri döndüğü rivayetinin yanı sıra görevi kabul etmesi halinde yöneticilerin haksız uygulamaları konusunda tâvîzsiz davranacağını belirttiği için vezirlerin emîri vazgeçirdiklerine dair rivayetler de bulunmaktadır. Öte yandan I. Hişâm'ın kendisine saygı gösterdiği ve ikramda bulunduğu, görüşlerine itibar ettiği (Kādî İyâz, I, 351-352), Şebtûn'un da hocası Mâlik'e ondan övgüyle bahsettiği, bunun üzerine Mâlik'in kendilerine de böyle bir yönetici nasip etmesi için Allah'a dua ettiği nakledilir (Makkarî, I, 337). Dinî hayatı oldukça bozuk olup babası I. Hişâm'ın aksine fukahanın etkisini kırmaya çalışan I. Hakem'e karşı 189 (805) ve 202 (817-18) yıllarında Yahyâ b. Mudar el-Yahsubî, Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî ve İsâ b. Dînâr gibi Mâlikî fakihlerinin öncülüğünde gelişen ve siyasî nüfuzlarının daha da artmasıyla so-

nuçlanan isyanlarda (Fierro, *The Islamic School of Law*, s. 62-63; Herrûs, s. 56, 58-61) Şebtûn'un isminin geçmemesi dikkat çekicidir. En azından bunların ilkinde hayatta olduğu kesindir.

Şebtûn'un vefat tarihi kaynakların çoğuna göre 193 (808-809), Huşenî'ye göre 194, İbnü'l-Faradî ve İbn Hazm'a göre 204'tür (819-20). Hocası Muâviye b. Sâlih'in kızı Humeyde ile evlenen Şebtûn'un soyu oğulları Ahmed ve Muhammed'le devam etmiş, aileden pek çok âlim ve kadı yetişmiştir. Bunlar arasında oğlu Ahmed b. Ziyâd, yeğeni Âmir b. Muâviye b. Abdüsse-lâm, torunu Ziyâd b. Muhammed b. Ziyâd ile onun oğlu Ahmed b. Ziyâd sayılabilir. Endülüs'te Şebtûn'un ailesi dışında muhtemelen yine Filistin kökenli iki ayrı Benî Ziyâd ailesi daha bulunduğundan bu farklı ailelere mensup bazı meşhur âlimler zaman zaman birbirine karıştırılmaktadır (örnekler için bk. Huşenî, *Kuḍâtü Kurtuba*, s. 87; İbn Saîd, I, 150; İbn Ferhûn, s. 90; Benî Ziyâd aileleri ve mensupları hakkında bk. Taha, s. 147, 242; Fierro, *Estudios*, V, 85-141). Karışıklığa sebep olan bir diğer husus, İmam Mâlik'in Ziyâd ya da Şebtûn isimli daha başka Endülüslü öğrencilerinin varlığıdır. Bu sebeple Ziyâd Şebtûn, Tuleytula (Toledo) kadılığı yapmış olan Şebtûn b. Abdullah el-Ensârî ile karıştırılmıştır (İbn Seyyidünnâs, II, 183).

Endülüs Mâlikîliği'nin oluşumunda belirleyici olan isimler, Şebtûn'un öğrencilerinden Yahyâ b. Yahyâ ve İbn Habîb'in yanı sıra İsâ b. Dînâr ve Muhammed b. Ahmed el-Utbî'dir. Bunlardan İbn Habîb daha ziyade Mâlik'in Medineli öğrencisi İbnü'l-Mâcişûn'un, diğer üçü ise Mısırlı öğrencisi İbnü'l-Kâsım'ın görüş ve rivayetlerini esas almış ve Endülüs Mâlikîliği'ne hâkim rengini veren İbnü'l-Kâsım olmuştur. Dolayısıyla Mâlik'in görüşlerinin ve Medine fikhının Endülüs'te tanınmasında önemli katkısı olduğu anlaşılan Şebtûn'u Endülüs Mâlikîliği'nin kurucularından biri olarak tanımlamak güçtür. Zira kaynaklarda Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî, İbn Habîb es-Sülemî ve Kâsım b. Hilâl el-Kaysî'den başka öğrencisinden bahsedilmediği gibi, Şebtûn gerek *el-Muvaṭṭa'*ın gerekse Mâlik'in fikhî görüş ve fetvalarının rivayeti konusunda Endülüs'te kaynak râvi durumunda değildir (Çavuşoğlu, VII/3 [2004], s. 60-61). Nitekim Utbî'nin Mâlikî fikhının temel kaynakları (ümmühât / devâvîn) arasında yer alan *el-Mustaḥrece* adlı eserini büyük ölçüde günümüze taşıyan *el-Beyân ve't-taḥşîl*'de *Semâ'u Ziyâd*'a sadece bir defa atıfta bulunulur (İbn Rüşd, II, 227; ay-

nca üç yerde Şebtûn'un görüş ya da rivayetine yer verilir: I, 51, 186; X, 214). Buna karşılık İbnü'l-Kâsım'ın Mâlik'ten rivayetleriyle (semâu İbnü'l-Kâsım) İsâ b. Dînâr ve Yahyâ b. Yahyâ'nın İbnü'l-Kâsım'dan rivayetleri (semâu İsâ b. Dînâr ve semâu Yahyâ) söz konusu eserin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Öğrencisi İbn Habîb'in zamanımıza ulaşan eserlerinde ise Şebtûn'a hiç atıfta bulunulmaz. İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin IV. (X.) yüzyıla kadar oluşmuş Mâlikî fikh birikimini aktarmaya çalıştığı *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât*'ında sadece üç yerde kaynak verilmeksizin Şebtûn'un Mâlik'ten rivayeti nakledilir (bk. bibl.). Emîr I. Hakem döneminde kadılarca fetvaları esas alınan isimler arasında İsâ b. Dînâr'ın yanı sıra Şebtûn'un da yer aldığı dair bir rivayet bulunmakla birlikte (İbn Saîd el-Mağribî, I, 146) Endülüs'ün fakihî unvanının İsâ b. Dînâr için kullanılır olması Şebtûn'un sonraki nesiller üzerindeki etkisinin zayıfladığını gösterir. İbn Abdülberî'nin İmam Mâlik'in önde gelen fakih öğrencileri arasında Şebtûn'a yer vermemesi de oldukça dikkat çekicidir (*el-İntikâ'*, s. 92-113). Mâlikîliğin Endülüs'ün resmî mezhebi ve Endülüslü kimliğinin bir parçası haline gelmesini sağlayan siyasal ve sosyal gelişmelerde en önemli kişinin Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî olduğu düşünüldüğünde Şebtûn'un Endülüs Mâlikîliği'ne en büyük katkısının Yahyâ'nın yetişmesindeki rolü olduğu söylenebilir (Fierro, *Estudios*, V, 114).

Şebtûn'un *el-Muvaṭṭa'*ı rivayeti dışında *Semâ'u Ziyâd* adıyla bilinen bir fetva / mesâil derlemesi vardır. Şebtûn bu derlemeyi öğrencilerine okutmuş ve muhtemelen fetvalarında esas almıştır. Yahyâ b. Yahyâ'nın bu derlemeyi Mâlik'in meşhur öğrencilerinden İbnü'l-Kâsım ve Abdullah b. Nâfi' ile birlikte gözden geçirip bazı düzeltmeler yaptığı anlaşılmaktadır (Huşenî, *Aḥbârü'l-fukahâ'*, s. 366; Kādî İyâz, I, 353, 541). *Semâ'u Ziyâd*'ın meşhur âlim ve tarihçi Ebü'l-Arab et-Temîmî'ye (ö. 333/945) ait bir nüshasından alışıveriş konularıyla ilgili dokuz sayfalık bir parça Miklos Muranyi tarafından Kayrevan'daki el-Mektebetü'l-atîka'da bulunmuş, ancak henüz neşredilmemiştir (İbn Abdülberî, *İhtilâfî aḳvâli Mâlik ve aşâbih*, s. 95). Kaynaklardaki ifadeler *Semâ'u Ziyâd*'ın Şebtûn'un bizzat Mâlik'ten naklettiği fikhî görüşlerden oluştuğunu düşündürse de (Huşenî, *Aḥbârü'l-fukahâ'*, s. 95; Kādî İyâz, I, 349, 353) Ebü'l-Arab et-Temîmî'ye ait nüshanın günümüze ulaşan parçası incelendiğinde Mâlik'in öğrencileri

arasında adı geçen Medine fukahâsından Osman b. Kinâne'den rivayetlerin de yer aldığı görülür (İbn Abdülber, *İhtilâfû akvâli Mâlik ve aşâbih*, s. 95). Kâdi İyâz, Şebtün'un *Kitâbü'l-Câmi'* adında çok bilgi ihtiva ettiği söylenen bir kitabı daha olduğunu kaydedir (*Terîbü'l-medârik*, I, 353). Mâlik'ten edindiği ilmi tek bir kitapta topladığına dair kayıtlar dikkate alındığında (Huşenî, *Ah̄bârü'l-fukahâ*, s. 95) Şebtün'un bütün ilmi birikimini yansıtan daha zengin muhtevalı başka bir eserinin olduğu düşünülebilir. Bazı kaynaklarda Endülüs tarihçisi İbn Beşkûvâl'in eserleri arasında sayılan *Ah̄bârü Ziyâd Şebtün* (Safedî, XIII, 370; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, s. 259) onun biyografisine dair bir menâkıb kitabı veya onun rivayetlerini toplayan bir eser olabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭaʿ* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1417/1997, I, 419-431; İbn Habîb es-Sülemî, *et-Târîh* (nşr. J. Aguadé), Madrid 1991, s. 178; Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Ḳudâtü Ḳurtuba ve ʿUlemâʿü İfrîkiyye* (nşr. İzzet Attâr el-Hüseynî), Kahire 1372, s. 14, 19, 33-34, 46, 87, 90-92, 130-133, 148-154, 160-162; a.mlf., *Ah̄bârü'l-fukahâʿ ve'l-mu-haddîşin* (nşr. M. L. Ávila – L. Molina), Madrid 1992, s. 24, 95-98, 119, 246, 279, 335, 348-349, 366; İbnü'l-Kütübye, *Târîhu İftitâhi'l-Endelüs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, s. 62; İbn Ebû Zeyd, *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulv v.dğr.), Beyrut 1420/1999, XI, 54; XII, 412; XIV, 266; İbnü'l-Faradî, *Târîhu'l-ʿulemâʿ ve'r-ruvât li'l-ʿilm bi'l-Endelüs* (nşr. İzzet Attâr el-Hüseynî), Kahire 1408/1988, I, 33, 39, 43, 182-184, 248, 397; II, 6, 137-138, 175, 899; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 423; İbn Abdüber en-Nemerî, *et-Temhîd* (nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî), Tıtvân 1406/1985, XI, 189-190; a.mlf., *el-İstikâr* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Beyrut 1414/1993, X, 294; a.mlf., *el-İntikâh* (nşr. Abdülfettâh Ebû Guddê), Beyrut 1417/1997, s. 92-113; a.mlf., *İhtilâfû akvâli Mâlik ve aşâbih* (nşr. Hâmid M. Lahmer – M. Muranyi), Beyrut 2003, s. 95; Muhammed b. Fütüh el-Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. M. Tâvî et-Tancî), Kahire 1372/1952, s. 52, 116, 202-203, 221, 319-320; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-taḥşîl* (nşr. M. Haccî), Beyrut 1404/1984, I, 51, 186; II, 227; X, 214; Kâdi İyâz, *Terîbü'l-medârik*, I, 26, 347-353, 355-356, 509, 535-537, 541; II, 16-20, 27, 31; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, s. 168, 280, 304; İbn Saïd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 39, 44, 146, 150, 153; İbn Seyyidünnâs, *ʿUyûnü'l-eşer* (nşr. Muhammed el-İdül-Hatrâvî – Muhyiddin Müstû), Medine 1413/1992, II, 183; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâʿ*, VI, 406; VII, 161-163; IX, 311-312; XII, 102-103; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 571-580*, s. 259; Safedî, *el-Vâfi*, XIII, 370; XV, 16-17; Burhânedîn İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzhêb* (nşr. Me'mûn b. Muhyiddin el-Cennân), Beyrut 1417/1996, s. 90, 193-194; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'l-elbâb fi'l-elkâb* (nşr. Abdülazîz b. Muhammed b. Sâlih es-Sedîdî), Riyad 1409/1989, I, 395; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, I, 337, 399; II, 45-46; Abdulwahid Dhanun Taha, *The Muslim Conquest and Settlement of North*

Africa and Spain, London 1989, s. 147, 242; M. Isabel Fierro, "Tres Familias Andalusias de Epoca Omeya Apodadas Banû Ziyâd", *Estudios Onomástico-Biográficos de al-Andalus* (ed. M. Marin – J. Zanon), Madrid 1992, V, 85-141; a.mlf., "Proto-Malikis, Malikis and Reformed Malikis in al-Andalus", *The Islamic School of Law: Evolution, Devolution and Progress* (ed. P. Bearman v.dğr.), Cambridge 2005, s. 58-59, 61-64; a.mlf., "Şhabtün", *EP* (İng.), IX, 165; B. Ossendorf-Conrad, *Das K. al-Wāḍiḥa des ʿAbd al-Malik b. Ḥabîb*, Stuttgart 1994, s. 157-228; Hasan Ni'met, *Mevsû'atü'l-müddün ve'l-kura'l-Lübânîyye*, [baskı yeri yok] 1996 (Dâru Avn), s. 79, 313; Mustafa el-Herrûs, *el-Medresetü'l-Mâlikîyyetü'l-Endülüsiyye ilâ nihâyeti'l-karnî's-şâlihi'l-hicri*, Muhammediye 1418/1997, s. 35-61; A. Carmona, "The Introduction of Malik's Teachings in al-Andalus", *The Islamic School of Law: Evolution, Devolution and Progress*, s. 44-46; Hüseyin Ali Lübânî, *Mu'cemü esmâ'l-müddün ve'l-kura'l-Filîşîniyye*, Beyrut 2006, s. 145; Kuteybe eş-Şihâbî, *Mu'cemü'l-meuâkî'l-eseriyye fi Sâriyye*, Dimaşk 2006, s. 203; Ali Hakan Çavuşoğlu, "Endülüs'te Re'y-Hadis Mücadelesi", *İslâmiyât*, VII/3, Ankara 2004, s. 60-61, 72.

ALİ HAKAN ÇAVUŞOĞLU

ŞEBÜSTERİ

(شبهستری)

Şeyh Sa'düddin Mahmûd b. Emîniddin Abdilkerîm b. Yahyâ Şebüsterî Tebrîzî (ö. 720/1320)

İranlı mutasavvîf ve şair.

Tebriz'in yaklaşık 40 km. kuzeybatısında bulunan Şebüster'de (Şebister) dünyaya geldi. 1267'de (1851) yaptırılan türbesinin mezar taşında 720 yılında ve otuz üç yaşında vefat ettiği kaydedildiğine göre 687'de (1288) doğmuş olmalıdır. Abdülba-ki Gölpinarlı, *Gülşen-i Râz* çevirisinin önsözünde *Riyâzü'l-ʿârifin*'den yanlışlıkla otuz yedi yaşında öldüğü bilgisini aktararak 683'te (1284) doğduğunu belirtmiştir. Hayatı hakkında günümüze pek az bilgi ulaşması muhtemelen uzleti tercih eden kişiliği ve genç yaşta ölümünden kaynaklanmıştır. Şebüsterî, İlanlı hükümdarları Sultan Muhammed Hudâbende ve Ebû Said Bahadır Han zamanında âlimlerin bulunduğu bir şehir olan Tebriz'de eğitim gördü, özellikle Bahâeddin Ya'küb-i Tebrîzî'nin müridi ve öğrencisi oldu. Kendisi *Sa'âdetnâme* adlı eserinde Emînüddin-i Tebrîzî'yi de üstadı ve şeyhi diye kaydetmiştir. Kısa ömrüne rağmen Bağdat ve Dimaşk gibi şehirlerle Yemen, Hicaz, Mısır, Endülüs ve Kafkasya gibi İslâm ülkelerini dolaştı. Kirman'da bir müddet ikamet ederek burada evlendi; aralarından birçok ilim

sahibi kişinin yetiştiği çocukları ve torunları "Hâcegân" diye tanındı. Bazı kaynaklarda vefat tarihi 718 ve 719 (1319) şeklinde de verilen Şebüsterî'nin kabri, Şebüster'de Gülşen adıyla bilinen bir bahçenin içerisindeki türbede hocası Şeyh Bahâeddin Ya'küb-i Tebrîzî'nin yanı başındadır. İstanbul'a giderek Yavuz Sultan Selim'e Farsça *Şem' u Pervâne* mesnevisini sunan ve Kanûnî Sultan Süleyman'a methiye yazan Abdullah Şebüsterî onun torunlarından.

Eserlerinde çoğunlukla tasavvuf, kelâm ve felsefe konuları üzerinde duran Şebüsterî'nin Doğu'daki tasavvufi şiirin öncülere olan Ebû Saïd-i Ebû'l-Hayr, Ferîdüddin Attâr ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin aşk ve vedc yolu üzerinde olduğu görülmektedir. Gölpinarlı, onun *Gülşen-i Râz*'ındaki birçok beyti Mevlânâ'nın *Meşnevî*'sindeki beyitleriyle uyumlu bulmaktadır. Lâhîcî'nin şerhinde de *Meşnevî*'den alıntılar mevcuttur. Ancak Şebüsterî genel olarak Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin etkisindedir. Bununla birlikte ifadeleri İbnü'l-Arabî'nin ifadelerinden daha açık ve daha vecizdir. Şebüsterî'yi bazıları İmâmîyye (İsnâaşeriyye) mezhebinden gösterse de kendisi *Sa'âdetnâme*'de Sünnî-Eş'arî olduğunu belirtmektedir.

Kübrevîliğin Nûriyye kolunun piri Nüreddin Abdurrahman İsferyânî'nin halifesi Emînüddin Abdüsselâm Huncî'nin müridi olan Şebüsterî, Kübrevî şeyhliği yapmama birliktelikte halka yönelik sohbet ve vazalarda bulunmuştur. *Sa'âdetnâme*'de ve *Gülşen-i Râz*'da melâmet neşvesine sahip, şöreti sevmeyen bir kimse olduğunu söylemiş, Kübrevî-Rükniyye'den çağdaşı Alâüddeve-i Simnânî'nin aksine devrindeki idarecilerle ilişki kurmaktan kaçınmış, Moğol istilâsının hüküm sürdüğü bir zamanda ehliyetsiz kişilerin şeyh olmasından yakınlık döneminde tasavvufî hayatı tenkit etmiş ve uzleti seçmiştir.

Şebüsterî, İbnü'l-Arabî ile Ferîdüddin Attâr-Mevlânâ geleneklerini eserlerinde mezc eden, Fahreddîn-i İrakî istisna tutulursa İbnü'l-Arabî düşünce ve terminolojisini Farsça şiire dahil eden en önemli muhakkik süfilerdendir. *Sa'âdetnâme*'de gençliğinde İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'sini ve *Fuşûşü'l-hikem*'ini okuduğunu, ancak bu okumalardan gönlünün sü-kûnete ermediğini, konu hakkında karşılaştığı müşkülleri şeyhi Emînüddin'e sorduktan sonra kalp aynasına çirkin bir zencî sûretinde yansıyan İbnü'l-Arabî metinle-